

Abramowicz, Andrzej

"Dějiny archeologie", Jan Bouzek,
Miroslav Buchvaldek, Philippos
Kostomitsopoulos, Karel Sklénář, Praha
1976 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 22/1, 180-182

1977

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W tomie literaturoznawczym zarejestrowano też wiele publikacji dotyczących współpracy polsko-rosyjskiej i polsko-radzieckiej w naukach społecznych (a więc nie tylko w literaturoznawstwie), ale i tu także nie widzimy konsekwentnego kryterium doboru materiałów. Nie wiem dlaczego pominięto wiele artykułów i książek z tego zakresu (np. R. Wołoszyński: *Polsko-rosyjskie związki w naukach społecznych 1801—1830*. Warszawa 1974), inne zaś — nawet mniej ważne pozycje — zostały uwzględnione. Z podobną sytuacją spotykamy się przy pozycjach z zakresu muzyki, filmu, teatru a także filozofii. Jeśli już autorzy bibliografii wyszli poza literaturoznawstwo (choćby nieśmiało), to powinni uściślić granice tego wyjścia.

Należało też chyba odnotować w bibliografii (spełniającej przecież także rolę dokumentacji przeszłych doskonałości) tę wielką liczbę recenzji, swoistych omówień itp., które w swoim czasie wywołały w Polsce prace językoznawcze Józefa Stalina.

Tych kilka uwag krytycznych i wątpliwości nie powinno zaważyć na ogólnie pozytywniej ocenie dzieła i na uznaniu, które autor recenzji żywi dla trudu autorów i redaktorów tej potrzebnej publikacji.

Historyk nauki znajdzie w recenzowanej bibliografii, szczególnie w tomie *Literaturoznawstwo*, wiele pozycji z jego specjalności. Dotyczy to przede wszystkim osób interesujących się zagadnieniami powiązań polsko-rosyjskich i polsko-radzieckich w dziedzinie językoznawstwa, etnografii, historii, sławistyki, filozofii. Zarejestrowano wiele pozycji dotyczących Syberii i polskich badań na tym terytorium (np. W. Sieroszewski), ponadto część opisów dotyczy kontaktów przedstawicieli świata naukowego Rosji z kulturą Polski (np. M. W. Łomonosow) czy też Polaków z kulturą rosyjską (np. J. Potocki, J. Lelewel, A. Dołęga-Chodakowski, W. Spasowicz, A. Brückner, M. Zdziechowski itd.). W bibliografii uwzględniono też oczywiście pozycje mówiące o dorobku rusycystyki, jej stanie i historii, a także o jej wybitnych przedstawicielach.

Jerzy Rózewicz
(Warszawa)

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Jan Bouzek, Miroslav Buchvaldek, Philippos Kostomitsopoulos, Karel Sklenář: *Dějiny archeologie*. Praha 1976, 215 s.

Nakładem Státní pedagogické nakladatelství w Pradze ukazał się interesujący podręcznik przeznaczony dla Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola, poświęcony dziejom archeologii. Mimo niskiego nakładu (300 egz.) i skromnej formy wydawniczej (mała poligrafia) publikacja przerasta swym znaczeniem zwykłą pomoc szkolną przeznaczoną dla studentów. Oprócz przedmowy pióra J. Bouzka i M. Buchvaldka zawiera ona opracowanie K. Sklenářa pt. *Vyvoj prehistorické vědy v Evropě, następnie Ph. Kostomitsopouloua Dějiny klasické archeologie* oraz J. Bouzka *Dějiny klasické archeologie a antického sběratelství v českých zemích*. Do tego dochodzi dodatek w postaci skróconego tłumaczenia zarysu dziejów archeologii w Katalonii, napisanego przez P. Bosch-Gimperę, a umieszczonego w pracy *La Uniresitat i Catalunya*. (Barcelona 1971). Rzeczą przetłumaczył J. Schejbal przy współpracy J. Bouzka.

Szczególne zainteresowanie budzi część pióra K. Sklenářa z racji europejskiego zasięgu tego opracowania. Autor bardzo starannie przemyślał porządek, według

którego układa materiał w każdym ze swych rozdziałów. Porządek ten wyznaczają trzy punkty: 1. założenia, 2. źródła, 3. interpretacje. Każdy z nich jest rozbudowany i rozbity na podpunkty. Podobnie starannie autor opracował periodyzację, chociaż w tym wypadku można z nim dyskutować. Periodyzacja ta zakłada trzy epoki rozwoju prahistorii. Pierwsza z nich, starożytnicza (obdobie starożytniccké), obejmuje starożytność, średniowiecze i czasy nowożytne do połowy XIX wieku i dzieli się niejako na dwa etapy: pierwotnej analizy i romantycznej syntezy. Etap pierwotnej analizy obejmuje czasy od starożytności do połowy XVIII wieku i uwzględnia trzy dalsze podetapy: A. starożytność, B. średniowiecze, C. renesans i jego tradycje — każdy z odpowiednim modelem interpretacyjnym. Etap romantycznej syntezy trwa wg autora od połowy XVIII wieku do połowy XIX wieku i kończy się „rewolucją archeologiczną — wprowadzeniem zasady ewolucji”. Druga więc epoka nosi u Sklenářa nazwę archeologicznej (obdobie archeologiccké) i rozpada się na etapy: archeologicznej analizy, od połowy do końca XIX wieku, oraz archeologicznej syntezy, od końca XIX wieku do pierwszej ćwierci XX wieku. Wtedy następuje „rewolucja prahistoryczna — przewyżczenie ewolucjonizmu mechanistycznego”. Kolejną więc epokę nazywa autor prahistoryczną (obdobie prehistorické). Rozpoczyna się ona etapem prahistorycznej analizy w pierwszej ćwierci XX w., a którego czas zakończenia wyraził Sklenář znakiem zapytania (tab. 1 na s. 11). Tak pojęta periodyzacja stanowi kościec konstrukcji pracy, ponieważ rozdziały pokrywają się z epokami.

Całość poglądów prezentowanego tu historyka archeologii jest zbyt bogata, aby ją można było przedstawić w krótkiej recenzji. Zwróćmy więc uwagę tylko na polonica. Na początek trzeba skonstatować, że autor zupełnie dobrze zna polską literaturę przedmiotu. W cennym zestawieniu bibliografii (s. 114—121) podaje 13 pozycji bezpośrednio odnoszących się do Polski, oraz 6 dalszych o charakterze ogólniejszym. W tekście wykorzystuje znany fakt przytoczonych przez Długosza wykopalisk dokonanych z rozkazu Jagielly w 1416 r. oraz mniej znane wykopaliska z 1390 r. prowadzone na grodzisku w Ryczynie z polecenia Ludwika księcia Brzeskiego. Śledząc w indeksie nazwiska związane z polską archeologią czy starożytnictwem doliczamy się następujących postaci: K. Beyer, M. Kromer, W. Cybulski, T. Czacki, A. Czarnocki (Chodakowski), Czartoryski hr., W. Demetrykiewicz, J. Długosz, Gall Anonim, K. Hadaczek, J. Jonston, J. Kopernicki, J. Kostrzewski, T. Kościuszko (chodzi o kopiec Kościuszkowski), J. Lelewel, J. Łepkowski, Ludwik, ks. Brzeski, E. Majewski, A. Mickiewicz, M. Miechowita, W. Morawski, G. Ossowski, D. Paszkiewicz, B. Podczaszyński, J. Potocki, A. Przeździecki, J. Rakowiecki, K. Rogawski, J. N. Sadowski, F. M. Sobieszczański, W. Surowiecki, T. Tripplin, E. Tyszkiewicz, K. Wiesiołowski, T. Wolański i J. Zawisza. W sumie — jak na historię archeologii europejskiej — spora garść nazwisk. Niewątpliwie brakuje tu A. Sapięhy, A. Tyszkiewicza, A. N. Kirkora, A. Pawińskiego i L. Krzywickiego, a Jana Potockiego autor wyraźnie nie docenił. Pisząc o J. Łepkowskim podkreślił, że był uczniem Vocla. Wydaje się natomiast, że Sklenář nie bardzo rozumie polski pozytywizm archeologiczny, ponieważ nie łączy z nim nazwisk Ossowskiego, Kopernickiego, Sadowskiego, Kirkora i Pawińskiego (dwóch ostatnich nazwisk nie wymienia). Niemniej jego wiedza o rozwoju naszej archeologii jest niewątpliwie duża.

Pożytecznym, chociaż może mniej ambitnym szkicem są dzieje archeologii klasycznej pióra Ph. Kostomitsopoulou. Dzieli on swój przedmiot na dziewięć rozdziałów: I. „Greckie i rzymskie starożytności w epoce starożytnej i w średniowieczu”; II. „Początki badań archeologicznych w duchu renesansu”; III. „Początki wykopalisk w Italii”; IV. „Winckelmann i jego epoka”; V. „Od Winckelmanna do oswobodzenia Grecji”; VI. „Początki archeologicznych badań greckich i nowe

odkrycia w Grecji i w Małej Azji w latach 1830—1875”; VII. „Badania archeologiczne w Italii 1829—1870”; VIII. „Wykopaliska w Grecji i w Małej Azji od połowy lat siedemdziesiątych XIX w. do I wojny światowej”; IX. „Przegląd wykopalisk w Italii oraz całości badań archeologicznych do końca I wojny światowej”.

Bardziej lokalne znaczenie ma opracowanie dziejów archeologii klasycznej w Czechach przygotowane przez J. Bouzka, ale dla czytelnika polskiego nie pozbawione walorów ze względu na bliskie sąsiedztwo naszych krajów i możliwe analogie. J. Bouzek przedmiot swój dzieli na cztery następujące części: I. „Początki zbieractwa zabytków antycznych u nas (do początku XIX w.)”; II. „Rozwój zbiorów zabytków antycznych od połowy XIX w.”; III. „Początki archeologii klasycznej na ziemiach czeskich”; IV. „Czescy archeolodzy klasyczni działający za granicą”.

Każde z trzech powyższych opracowań zaopatrzone jest w selektywną bibliografię, która w wypadku K. Sklenářa jest wyjątkowo obszerna. Tenże autor swój tekst uzupełnił słownikiem biograficznym wybitnych prahistoryków europejskich. Całość tomu zamyka ogólny indeks osobowy i miejscowości.

Podręcznik *Dějiny archeologie* niewątpliwie dobrze będzie służył studentom Uniwersytetu Praskiego i stanowić będzie cenną pomoc dla historyków nauki.

Andrzej Abramowicz
(Łódź)

Władimir A(kimowicz) Wołkow: *Fakty iz istorii jestiestwiennych nauk i tiechniki w popularnych lekcijach*. Moskwa 1976. Izdatelstwo „Znanije”. 48 s.

Władimir Wołkow opublikował broszurę przeznaczoną dla lektorów wykładów popularnych. Zajął się w niej metodyką wykorzystywania treści historycznych z zakresu nauki i techniki.

Broszura składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i części bibliograficznej. Powołując się na wypowiedź Lenina, że nigdy nie należy pomijać „podstawowego związku historycznego, że trzeba patrzeć na każdy problem z punktu widzenia jego powstawania w historii” autor określa miejsce faktów z historii nauki i techniki w powszechnych odczytach. Wołkow uważa, iż fakty te spełniają różne zadania metodyczne. W pewnych wypadkach stanowią one główną osnowę wystąpień, w innych są pomocą dla głębszego zrozumienia przedstawionych problemów, a w jeszcze innych ułatwiają prelegentowi kontakt ze słuchaczami: wzmagają uwagę albo dają możliwość pewnego „myślowego odpoczynku” zmęczonemu audytorium. Mając to na uwadze, autor wybrał wiele epizodów z historii nauki i techniki ze specjalistycznych wydawnictw zarówno z opracowań jak i z oryginalnych prac uczonych.

Rozdział pierwszy Wołkow poświęcił wybranym faktom z historii nauki i techniki w pracach klasyków marksizmu-leninizmu. Szczególnie wiele miejsca poświęcił rozważaniom Marksa nad rolą maszyn w rozwoju przemysłu. Ponadto nawiązał do tezy Engelsa o głównym czynniku rozwoju nauki (potrzeby materialne i wymagania praktyki) oraz krótko przeanalizował sądy Lenina na temat tzw. „kryzysu fizyki” zawarte w pracy *Materializm i empiriokrytycyzm*.

W rozdziale drugim, najobszerniejszym, autor omówił niektóre cechy współczesnego etapu rozwoju nauki i techniki, kładąc szczególnie nacisk na powiązania nauki z praktyką i szeroko pojmowanymi warunkami społecznymi. W rozdziale tym swoistą wymowę mają przytoczone przez Wołkova liczby. Pisze on między innymi, iż w ZSRR w 5269 placówkach naukowych pracuje 3 864 000 osób, w tym